

SZÉKELYFÖLDI ELITKUTATÁSOK PUBLIKÁCIÓINAK ÁTTEKINTÉSE¹

OVERVIEW OF PUBLICATIONS ON ELITE RESEARCH IN SEKLERLAND

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda
agnesblaga@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.59357/ProSciRural.2024.2.03>.

Összefoglalás

A tanulmány a Székelyföldhöz kapcsolódó elitkutatások eredményeit tekinti át az 1989 utáni időszak szakmai publikációi alapján. Az elemzés azokat a kutatásokat mutatja be, amelyek fejlesztéspolitikai és vidékkutatói szemléletben vizsgálták a helyi elit szerepét. Kiemelt figyelmet kap az intézményes pozíciók és az egyéni elköteleződés összefonódása, valamint az új vidékfejlesztési paradigma hatása a rurális elitek szerepének átalakulására. A tanulmány rámutat arra, hogy Székelyföldön a helyi elitek interszekcionális pozícióban kapcsolják össze a lokális társadalmat, a globális kihívásokat és a külső fejlesztési erőket.

Kulcsszavak: Székelyföld, elitkutatás, rurális elit, vidékfejlesztés, fejlesztéspolitika

Bevezetés

Tanulmányomban a székelyföldi térséghez kapcsolódó elitkutatások eredményeit ismertetem az 1989 utáni időszakban készült szakmai publikációk alapján. Azokat a tanulmányokat mutatom be, amelyek fejlesztéspolitikai, vidékkutatói szemlélet és módszertan alapján foglalkoztak ennek a társadalmi csoportnak az elemzésével. A tanulmány elemzési terepe Székelyföld. Ebben a térségben az

¹ A tanulmány a szerző 2023-ban elnyert Domus Alkotói Ösztöndíj pályázatának keretén belül készült. Eredeti cím: Székelyföldi elitkutatások eredményeit fejlesztéspolitikai, vidékkutatói szemlélet és módszertan alapján ismertető publikációk áttekintése.

új vidékfejlesztési paradigma kontextusa fontos szerepet ad azoknak a helyi elitnek, akik részben intézményes pozícióik, részben pedig az általuk vállalt etnikai és helyi célok miatt aktív kezdeményezők és szervezők a helyi fejlesztési projekteken. Ebben a társadalmi csoportban az intézményvezetőknek különleges és hangsúlyos szerepük van abból következően, hogy gyakran vállalnak több feladatot, mint amit hivatalosan előírnak számukra. Ugyanakkor az új vidékfejlesztési paradigmának köszönhetően más helyi elitcsoportok is fontos szerepet kaphatnak a fejlesztéspolitikában, nem csak a hivatalvezetők. Példaként említhetők a pedagógusok, az egyházi személyek, helyi egyesületek vezetői, illetve azok a személyek, akiknek nincsen intézményes elitpozíciójuk, de a lokális társadalom informális helyi leader-ként tekint rájuk. Az elemzés kiemeli az intézményes szerep és az egyéni elköteleződés, illetve a személyes identitás összefonódását. Ez az összefonódás részben az aktuális etnikai és kisebbségi szempontokból adódik (kisebbségi identitás védelme vagy konstruálása), részben pedig a régió falvaiban hosszú ideje meglévő társadalmi és történelmi tényezőkből származik, amelyek meghatározzák a helyi közösségek működését.

A tereptapasztalatok azt mutatják, hogy a hivatali pozícióból származó feladatok és kötelezettségek, valamint az egyéni személyes hozzáállás és attitűdök együttesen formálják a valóságos helyi vezetői szerepet, amely lényegesen meghatározza a helyi fejlesztéssel kapcsolatos hozzáállást is.

A témával kapcsolatos szakirodalom szerint a helyi elitszerepek a következő három, jelentős tényező csoport metszéspontjában termelődnek: (1) a helyi kultúra és társadalom, (2) a globális kihívások, és (3) a település sorsát közvetlenül befolyásoló külső tényezők és erők. A rurális elit tagjai gyakorlatilag olyanok, akik a lokális szinten összekapcsolják vagy találkoztatják ezt a három jelentős tényezőcsoportot (Gray – Sinclair, 2005). A székelőföldi kutatások (lásd. Biró et al. 2019, Biró – Sárosi-Blága, 2021, Sárosi-Blága, 2021) azt hangsúlyozzák, hogy az elitek – lokális vagy regionális léptékben – ebben a térségben is "interszekcionális" (Gray – Sinclair, 2005) pozícióban vannak, tradicionálisan fontos szerepvállalás számukra a helyi társadalom működésének szervezése, ugyanakkor a külső/felső aktorokkal, illetve intézményekkel való kapcsolatartás és ügyintézés is.

Jelen tanulmány szerkezete a bevezető és a konklúziókat tartalmazó fejezeten kívül 2 fő részre tagolódik. Az első részben a téma kutatási előzményeit foglalom össze röviden. A második részben a rurális elit szerepének vidékkutatási megközelítésben

való elemzésével foglalkozó kutatásokat és publikációkat ismertetem. A rurális elit szerepet vidékkutató megközelítésben elemző publikációkat 4 témakörben tekintem át: (1.) székelyföldi elitek jövőképe, (2.) pedagógusok és iskolavezetők mint meghatározó rurális elitcsoport, (3.) intézményvezetők (4.) rurális elitek szerepe a településfejlesztésben.

Kutatási előzmények

A történettudományi, politológiai valamint a térség XX. századi társadalomtörténetével foglalkozó szakmai munkák többféle formában is foglalkoztak a térségi elitek szerepével, elsősorban a neves történelmi személyiségek tevékenységének bemutatásával, a politikai szerepet vállaló elitekkel és elitcsoportokkal, a kulturális élet ismertebb szereplőivel valamint a térségi intézményeket vezető elitekkel. Ezek a szakmai munkák nem tartoznak tanulmányom témaköréhez. Fontos kutatási előzménynek tekinthető azonban a Stefano Bottoni által vezetett csoportos kutatási program, amely székelyföldi Magyar Autonóm Tartomány 1952-1960 közötti történetével foglalkozott és az ennek a kutatásnak az eredményeiből készült publikációk (Bottoni, 2008, 2018). Többek között olyan témákkal foglalkozik a könyv, mint az oktatási és kulturális intézmények, színházak, művelődési házak és néptánc csoportok, és értelemszerűen az ezeket működtető magyar elit közösségi szerepéről. További témák, amelyek elemzése kapcsán fókuszba kerül a kisebbségi elitszerep is, az a kétnyelvűség, a magyarok részvétele a közigazgatásban, valamint az érvényesülési lehetőségek. Ezek a szakmai munkák egyfajta „helyzetképet” mutatnak be az elemzett korszak elitjéről, elsősorban dokumentumok, helyzetelemzések és interjúanyagok alapján. A térségi elitek vonatkozásában fontos szakmai előzménynek tekinthető a Bárdi Nándor és munkatársai által szerkesztett tanulmánykötet is (Bárdi et al. 2014) amely egy sajátos kisebbségpolitikai fogalom és szerep, a „népszolgálat” optikájából elemzi az erdélyi, ezen belül a székelyföldi magyar elitek és intézmények működését. Ehhez kapcsolható D. Lőrincz József hasonló tematikájú tanulmánykötete (D. Lőrincz, 2004). A kutatási előzmények sorában fontos helyet foglal el Demeter Csanád két tanulmánykötete, amelyben Székelyföld elmaradott régióiban tárgyalja a területfejlesztési és modernizációs politikát az 1968-1989 közötti periódusban, illetve a megyei elitek kialakulását és intézményi szerkezetét Hargita és Kovászna megyében. (Demeter, 2014, 2016).

Az 1990-es évektől kezdődően a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának több kutatása és kiadványa foglalkozott a kisebbségi elit témakörével. Megemlítendő Biró és társainak (1994, 1999) helyzetelemző tanulmánya a székelyföldi gazdasági elitéről. A romániai magyar társadalom intézményi szerkezetnek működésével és az elitszerepek vizsgálatával foglalkozó tanulmánykötet (Túros, 1995) az elitszerepek több vonatkozásával is foglalkozik. Az Intézetben a 1990-es években több antropológiai esetelemzés készült olyan témákban, mint például a magyar média elit (Biró – Bodó, 1995), a romániai magyar elit „termelődése” és szerepe (Biró, 1997), az új elit Székelyföldön (Gagy, 1997), elitrekutáció a szocializmusban (Oláh, 1996), lokális vezetői szerepek (Oláh, 1997). Ezek a tanulmányok azonban nem a vidékkutató szemlélete és módszertani eszköztára alapján készültek, hanem olyan antropológiai elemzések, amelyek egy-egy helyzet, esemény, társadalmi folyamat elemzésének kontextusában az elit szerepét is értelmezik.

A rurális elit szerepének vidékkutatói megközelítésben való elemzésével foglalkozó kutatások és publikációk

Jelen tanulmány elemzési fejezete négy témakörben tekinti át a székelyföldi rurális elit helyzetét vidékkutatói megközelítésben elemző publikációkat (összesen 23 publikáció): Az első rész a térségi elitek jövőképevel kapcsolatos kutatás szakmai eredményeivel foglalkozik, négy publikációt soroltam ehhez a témakörhöz (Biró, 2007, 2008, Gergely, 2007, Kiss, 2008). A második részben a pedagógusok és iskola-vezetők szerepével kapcsolatos elemzések eredményeit ismertetem, ehhez a témakörhöz nyolc publikáció kapcsolódik. (Túros, 2005, Biró et al. 2015, 2020, 2021, Sárosi-Blága, 2018a, 2018b, 2020, 2022). 3. A térségi intézményvezető térségi, fejlesztéspolitikai szerepével foglalkozó további hat publikáció bemutatása alkotja a tanulmány harmadik fejezetét. (Oláh, 2006, Biró – Tiboldi, 2012, Péter 2012, Biró et al. 2021, Sárosi-Blága, 2021, Biró – Sárosi-Blága, 2021). A rurális eliteknek a településfejlesztési szerepét az elemzésem negyedik fejezete mutatja be, öt publikáció ismertetése tartozik ide. (Sárosi-Blága, 2016, 2018c, 2019a, 2019b, Biró et al., 2019).

Székelyföldi elitek jövőképe

A KAM Intézet keretén belül 2007-ben valósult meg a Székelyföldi Foresight Program, amely a székelyföldi elitek jövőképét vizsgálta. Az átfogó felmérés

célkitűzése az volt, hogy a székelyföldi szereplők bevonásával jövőszcenáriókat dolgozzon ki a versenyképesség javítása érdekében. A többéves program egyik fontos eleme a székelyföldi elitek körében végzett kérdőíves adatfelvétel, amely 1200 főre terjedt ki, településméretük és típusok, lakosságszám, életkor, foglalkoztatási kör szerint reprezentatív mintán. Az adatfelvétel a 11 nagyobb témakörben feltett 130 kérdés révén azt vizsgálta, hogy a székelyföldi elitek az aktuális helyzetből kiindulva milyen folyamatokat vetítenek előre a térségben. Az elitek körében foglalkozási körök szerint négy nagyobb kategóriát különítettek el a program szakértői: az adminisztratív, a gazdasági, a humán és a technokrata elitet, akik vezetői, döntéshozói és véleményhordozói funkciójuk alapján kerültek be a mintába (Biró, 2007, 2008). A kutatási eredményeket bemutató tanulmánykötetek (Biró, 2007, 2008) több résztemában tartalmazznak szakmai elemzéseket: ezek a témák többet között a munkaerőpiaci jövőkép, földhasználat, biogazdálkodás, szociális helyzet, tanulási esélyek, környezet, innováció, demográfiai helyzet, migráció, infrastruktúra-fejlesztés, vállalkozások, életminőség, társadalmi részvétel, térségi identitás, egyenlőtlenségek, fejlődési esélyek.

Gergely (2007) tanulmányában a székelyföldi elitek innovációs vízióit elemzi, pontosabban azt a kérdést, hogy ez a célcsoport mennyire nyitott az újra, a változásra. Következtetései között megfogalmazza, hogy a vélekedések nem nevezhetők sem optimistának, sem pesszimistának, a célcsoport többsége innovációs lehetőséget lát az egyetemi képzésben, a gazdasági szektorban a kutatási és fejlesztési tevékenységek megjelenésében. Ugyanakkor a mentalitásváltásra kevés esélyt látnak, ami fejlesztési szempontból egy jelentős korlátként értelmezhető (Gergely, 2007).

Kiss (2008) tanulmányában önállósági modellekhez való viszonyulásmódokat vizsgál négy megközelítésben: gazdasági, politikai, adminisztratív, és az (együttműködésekben alapuló) belső meghatározottság. Következtetései között megfogalmazza, hogy az elemzett célcsoportban az együttműködésen alapuló, helyi, regionális meghatározottságok alapján szerveződő modellnek van a legnagyobb támogatottsága, ami szoros összefüggésben van a politikai erőviszonyok alakulásával. Fejlesztéspolitikai szempontból jelzésértékű, hogy a gazdasági önállóság szerepe a legkisebb támogatottsággal. A hivatkozott szerző szerint a valamennyi modell együttes, párhuzamos változása lenne szükséges (Kiss, 2008).

Összességében a székelyföldi elitek jövőképét vizsgáló Foresight kutatásról, valamint az eredmények alapján készült szakmai elemzésekről elmondható, hogy a

székelyföldi térségben fejlesztéspolitikai szempontból ez egy új, társadalmi részvételen alapuló szemlélet és gyakorlat alkalmazási kísérlete volt, aminek a későbbiekben nem volt folytatása. Ugyanakkor a regionális Foresight szemléletének és gyakorlatának székelyföldi alkalmazása egy első és sikeres kísérlet volt a szakemberek, elitek bevonásával az együttműködés, a társadalmi részvétel, a társadalmi tőke szerveződés, a széles kapcsolatháló kialakítására a térség fejlődése és fejlesztése érdekében.

Pedagógusok és iskolavezetők mint meghatározó rurális elitcsoport

A Túros Endre (2005) által szerkesztett „Igény a tanulásra?” című intézeti kiadvány három szakmai tanulmány mellett oktatással foglalkozó szakemberekkel – tanárokkal, iskolaigazgatókkal és állami gondozottakkal foglalkozó szakemberekkel – készült interjúk beszélgetéseket foglal magába. Az interjúk beszélgetések témái közé tartozik az oktatási rendszer helyzete, a gyermeklétszám csökkenése és ennek következményei, az iskolák megszűnése, az iskolában megszerezhető tudás hasznosítása és fontossága, az iskolai lemorzsolódás. A vidéki elitek szerepe témakörben ez az interjúkötet azért fontos, mert oktatás témában szólítja meg a kapcsolódó kulcsszereplőket, és nyújt ezáltal átfogó képet egy konkrét időszak sajátosságairól. Pontosabban arról, hogy miként vélekednek az oktatás terén elitszereplők az oktatás helyzetéről, kihívásairól, lehetőségeiről (Túros, 2005).

Hasonló szakmai elgondolással tartalmaz interjúk beszélgetéseket szakképzési intézmények vezetőivel, oktatóival a Biró és társai (2015) által szerkesztett kiadvány. A kiadvány szerkesztői fontosnak tartották, hogy a romániai magyar szakképzés újrapirozicionálásának stratégiai tervezési folyamatában figyelembe vegyék a kulcsszereplők mondanivalóját.

Az oktatás terén a kulcsszereplők véleményeinek, meglátásainak fontosságát előtérbe helyező szakmai megközelítéshez sorolhatók azok az újabb tanulmányok, amelyek az iskolavezetők attitűdjeivel és az iskolafejlesztés korlátjaival és lehetőségeivel foglalkoznak (például Sárosi-Blága, 2018a, 2022). Ezek a tanulmányok a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a KAM Intézet által 2017-ben végzett kutatási programsorozathoz kapcsolódnak.

Sárosi-Blága (2018a) tanulmányában összefüggéseket jelez és elemez a vidéki iskolák fejlesztési lehetőségei és az iskolavezetők viszonyulásmódjai között. Ugyanakkor jelzi, hogy az új vidékfejlesztési paradigma, valamint az iskolák és a pedagógusok 21. századi szerepváltozásai értelmében egyre inkább előtérben van a

helyi környezeti igényekhez és feltételekhez igazodó iskolavezetés, ami az adott intézmények működése és a vidéki közösségek fejlesztése szempontjából is kulcsfontosságú. A hivatkozott tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a vidéki iskolák fejlesztési folyamatának potenciális ágensei az iskolavezetők, akik készségeikkel, tudásukkal és kapcsolatrendszerükkel újszerű partnerségeket alakíthatnak ki, ezáltal fenntarthatóvá tehetik az intézmények működését, és hosszútávon hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy a politikai döntéshozók más szempontok szerint kezeljék a vidéki oktatás fejlesztésével kapcsolatos feladatokat. Az iskolavezetők vidéki elitszerepének elemzése alapján ez a szereplőcsoport sajátos funkcióval rendelkezik, amelyen belül keverednek a pedagógusszerep megéléséből és általában a helyi közösségvezető, valamint hivatali szerepből adódó viselkedés- és magatartásformák, attitűdök (Biró és társai 2019, Sárosi-Blága, 2018a).

A hivatkozott szerző egy későbbi, ugyanebben a témakörben készült tanulmányának (Sárosi-Blága, 2022) a fókuszában az iskolavezetők sajátos vidéki elitszerepének a vidékfejlesztési jelentősége áll. A tanulmány az iskolavezetők attitűdjeit elemzi két kiemelt szempont szerint: (1) iskola és helyi társadalom közötti kapcsolatok, (2) társadalmi kontextus. Az elemzés következtetései közül fontosnak tartom kiemelni azt, hogy az iskolák közösségi jellegű, és vidékfejlesztési jelentőségű funkcióbővítésének szükségességét egyelőre a társadalmi elvárások nem közvetítik, amit igazol az iskolavezetők viszonyulásmódja is. A szerző szerint az iskolaműködésben háttérbe szorul az iskolára mint helyi, lokális közösségi intézményre való fókuszálás, ami korlátként értelmezhető az iskolák újrapozicionálását megcélzó kezdeményezések szempontjából (Sárosi-Blága, 2022).

Biró és társainak (2021) tanulmánya egy 2021-ben végzett kutatás eredményeit ismerteti. Ez a kutatás olyan rurális iskolákban tanító pedagógusok szerepét vizsgálta, akik legalább öt éve az adott településen oktatnak, tevékenységük és társadalmi kapcsolataik révén a társadalmi beágyazottságuk számottevő. A hivatkozott szerzők a célcsoportban készült interjúk beszélgetések elemzése során arra a következtetésre jutottak, hogy a rurális tanítók munkájuk során több szempontból fontosnak tartják a helyi közösségbe való integrálódást, ami egy olyan lokális elitpozícióra utal, ami a pedagógusi hivatást előtérbe helyező hagyományosnak nevezett rurális tanító-szerep folytatásaként is értelmezhető. Ugyanakkor a szerzők szerint ez egy endogén humánerőforrás tartalékot is jelent, amelyre a rurális iskolák újrapozicionálása esetén

számítani lehet (Biró et al. 2021). A hivatkozott tanulmányból fontosnak tartom még kiemelni azt, hogy a szerzők szerint a tanítói szerep működtetésének magasabb szabadságfoka a vizsgált célcsoport esetében a pedagógusi habitus alapját képezi. Ez szoros összefüggésben van az oktatási intézmények hivatalos működési szabályai melletti informális megoldásokkal. Ezeket a szerzők szerint elsősorban a rurális kontextushoz, a helyi társadalomhoz való igazodás hívja életre, és a tanító szerep működésének magasabb fokú perszonifikációját jelenti, ami a városi szerep-modellhez képest a rurális iskola sajátos értéke (Biró et al. 2021).

Biró és társai (2020) a pedagógusok társadalmi beágyazottságát vizsgáló tanulmányukban jelzik, hogy a pedagógusok társadalmi szerepének vizsgálata fejlesztéspolitikai kérdés is. Az elemzett célcsoporttal kapcsolatban azt a következtetést fogalmazza meg, hogy a pedagógusok oktatási-nevelési szerepe mellett a társadalmi szerep elemzése helyi fejlesztési, térségfejlesztési témákhoz is elvezethet, mert a pedagógus – helyi közösség viszony helyi, endogén adottságként is kezelhető. Ezért ennek a viszonynak az elemzése egyben a helyi, székelyföldi fejlesztés kiindulópontjainak számbavételéhez is hozzájárulhat (Biró és társai, 2020).

A pedagógusok mint meghatározó vidéki elitcsoport viszonyulásmódjai alapján elemzi az iskolák helyi pozícionálási feltételeit Sárosi-Blága (2018b). A szerző tanulmányában hangsúlyozza, hogy a rurális térségekben dolgozó pedagógusok az új vidékfejlesztési paradigma értelmében belső erőforrásokat képviselnek, amelyek kiemelkedő szerepet játszhatnak az iskolák fejlesztésében, a helyi közösségbe való integrálódás folyamatában, a társadalomszervezésben, a tudás közvetítésében és a helyi intézmények közötti együttműködésben.

Sárosi-Blága (2020) tanulmányában amellet érvel, hogy a 21. századi közösségi igényeket és a vidéki térségeket érintő társadalmi és gazdasági kihívásokat figyelembe véve, fontos a pedagógusok szerepének újragondolása, szerepköreinek kibővítése, amely endogén stratégiákkal, helyi szereplők és intézmények együttműködésével lehetséges. Szerinte közösségfejlesztési szempontból ennek az elgondolásnak különösen vidéki térségekben van kiemelt jelentősége: az integrált vidékfejlesztés szempontjai alapján az ehhez hasonló endogén stratégiák a szereplők és szereplő hálózatok mozgósításán és interakcióján keresztül támogatják a részvételen alapuló tervezést és a fejlődést. A hivatkozott szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a székelyföldi térségben endogén erőforrásnak tekinthető az, hogy a rurális iskolák és

az ott dolgozó pedagógusok a városiakhoz képest eltérő szerepekkel rendelkeznek, s így a tanórák megtartásán kívüli feladataikat önkéntesen, önszántukból, és saját belátásuk alapján végzik.

Intézményvezetők

Az Oláh Sándor (2006) által szerkesztett interjúkötet központi kérdése a székelyföldi kulturális intézmények működési feltételeinek vizsgálata, valamint a feltételek változásának kutatása és dokumentálása. Ilyen értelemben a kötet a társadalomkutatás kvalitatív es kvantitatív módszertana alapján készült beszélgetéseket tartalmaz kulturális intézményvezetőkkel. A szerző szerint a beszélgetések a kulturális folyamatokra, intézménytörténetekre, tapasztalatokra és véleményekre, ugyanakkor életpályákra is rálátást biztosítanak. A vidéki elit szerepe témakörben ez az interjúkötet azért fontos, mert kultúra témában szólítja meg a kapcsolódó intézményvezetőket, és nyújt ezáltal egy átfogó képet a kulturális intézményekkel kapcsolatos 1990 utáni társadalmi változásokról, ami segíti az aktuális folyamatok megértését és a továbblépés tervezését.

Bíró A. Zoltán és Tiboldi István (2012) által szerkesztett agrárképzés témájú kiadvány egy Csíkszeredában megszervezett szakmai kerekasztalhoz kapcsolódik, és azzal a céllal készült, hogy ráirányítsa a figyelmet az egy-egy ágazat székelyföldi szakértői közötti párbeszéd fontosságára, a közös szakmai értelmezések és javaslatok fejlesztéspolitikai hasznosítására. A hivatkozott szerzők a székelyföldi agrárképzés és agrárjellegű ismeretterjesztés terén ismertetik a szakmai és intézményi szereplők (agrárintézmény vezetők, polgármesterek, tanfelügyelőség, agrároktatás képviselői, agrárvállalkozók, egyetemi oktatók) véleményeit. Jelen tanulmány témája szempontjából fontosnak tartom kiemelni Péter (2012) kutatási beszámolóját az agrárszakemberek körében készült kérdőíves adatfelvételtől. A tanulmány alapját képező kutatásban meghatározó szereplőket (eliteket) kérdeztek meg arról, hogy mit gondolnak a képzési formák szerepéről a székelyföldi agrárinnovációban. A tanulmány megközelítése alapján ennek a témakörnek az elemzése azért fontos, mert a Székelyföld fenntartható fejlesztésének egyik alappillére a helyi adottságokat hasznosítani tudó agrártevékenység, valamint a kapcsolódó szakmai tudás, képzés és ismeretterjesztés. Ennek a folyamatnak az alakulása szempontjából a hivatkozott szerző és kutatás meghatározónak tartja a térségi elit véleményét.

Közbirtokossági vezetők mint a székelyföldi erdőgazdálkodásban és helyi közösségi működésben meghatározó elitcsoport körében készült interjúkat tartalmaz a Biró és társai (2021) által szerkesztett intézeti kiadvány. A kötet szerkesztői a székelyföldi erdőgazdálkodás sokszereplős, soktényezős és összetett társadalmi folyamatának alakulásában fontosnak tartják megismerni az erdőgazdálkodás szereplőinek attitűdjeit. A kötetben szereplő szakmai elemzésében Sárosi-Blága (2021) hangsúlyozza, hogy a közbirtokosságok működése és az általuk kezelt erdővagyon fejlesztéspolitikai jelentőséggel bír, így a vidékfejlesztésben új szempontok és tényezők (emberi tényező, helyi erőforrások és kezdeményezések) értelmében fontos témakörnek bizonyul a közbirtokosságok helyi, támogatási gyakorlatának elemzése. Ebben a szakmai megközelítésben a közbirtokosságok tulajdonát képező erdővagyon és az őket jellemző sajátos működésforma mint endogén erőforrás fejlesztéspolitikai hasznosítása elsősorban az erdőgazdálkodási tevékenységet végző szereplők, tehát az emberi tényező sajátosságaitól függ (Sárosi-Blága, 2021).

Biró és Sárosi-Blága (2021) tanulmányukban interjúk kutatás alapján a szkriptelemzés módszerével vizsgálják a nem roma vidéki elit helyi roma lakossághoz való viszonyulásmódját olyan településeken, ahol jelentős a roma lakosság. A tanulmány a vidéki elit viszonyulásmódjának elemzését fejlesztéspolitikai szempontból tartja fontosnak. Ezzel kapcsolatban a szerzők két következtetést fogalmaznak meg. Az első arra mutat rá, hogy a helyi fejlesztéspolitikát irányító rurális elit csoportok gyakran nem helyezik előtérbe a roma népesség helyzetét a helyi fejlesztéspolitikában. Bár néha elismerik a roma lakosság nehéz helyzetét, és szükségesnek tartanak valamilyen beavatkozásokat, az általuk alkalmazott gondolkodásmód és narratíva azt sugallja, hogy a roma közösségekkel távolságot kell tartaniuk. A hivatkozott szerzők szerint a távolságtartás az identitásépítés és a közösségi szerepvállalás részét képezi, és azt jelzi, hogy a rurális elit számára a roma lakossággal való kapcsolat nem prioritás. Mindez egy jelentős korlátja annak, hogy a rurális elitek aktívan részt vegyenek a roma lakosság helyzetének javításában (Biró és Sárosi-Blága, 2021). A tanulmány második következtetése az, hogy a roma lakosság helyzetének javításával kapcsolatos közéleti-hivatali narratíva Székelyföldön még nem alakult ki. A kutatás azt jelzi, hogy a rurális elitek helyzetértelmezési, definíciós és nyelvi megformálási gondokkal szembesülnek, amikor a roma lakosság helyzetével kapcsolatos viszonyulásukat közéleti-hivatali diskurzusba kell foglalniuk. Megoldás-

ként scriptek használatát választják. Ez a helyzet a hivatkozott szerzők szerint esélyt ad olyan székellyöldi tematizációs munkára, amely a roma lakosság helyzetének javítását célzó közéleti-hivatali diskurzus létrehozását célozza (Bíró és Sárosi-Blága, 2021).

Említést tehetünk egy olyan most zajló kutatási programról, amely célkitűzése alapján az elitszerepek térségi értelmezésével foglalkozik. a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja 2022-ben *Életút Program* néven több évre szóló kutatási programsorozatot indított azzal a céllal, hogy oral history típusú interjúkat készítsen olyan elitekkel, akiknek munkahelyi funkciójuk és közösségi szerepvállalásuk következtében a 1970-es évek végétől máig társadalomépítő szerepe volt/van, de akiknek a tevékenysége a székellyöldi társadalomban jelenleg nem ismert. A kutatási program a Gary – Sinclair szerzőpáros által jelzett „interszekcionális” helyzetet és elitszerepet helyei a kutatás fókuszába (Gray – Sinclair, 2005). Az egyes életút felvételek azoknak a szituációknak (Goffman, 1959) a sorozatát követi amelyekbe egy személy egy adott időintervallumban vezető szerepet töltött be. Egy-egy szituáción belül a kutatási program azt vizsgálja, hogy az elitszerep működtetésben hogyan alakult a helyi, regionális társadalom fele irányuló szerepvállalás, illetve hogyan alakult a külső/felső aktorokkal és intézményekkel való ügyintézés, kapcsolattartás. Az elitszerepek szituációkhoz kapcsolódó elemzése lehetőséget kínál a személyes identitás konstrukciók (Berg, 2008) kialakulásának és változásainak megismerésére.

Rurális elitek szerepe a településfejlesztésben

Sárosi-Blága (2016) tanulmányában interjúk kutatás alapján elemzi a rurális elitek tudáshasználatát és fejlesztésekhez való viszonyulását egy székellyöldi térségben. Meglátása szerint ez szorosan kapcsolódik az új vidékfejlesztési paradigmához, amelyben a vidéki térségek fejlődésében előtérbe kerülnek az alulról kezdeményezett gyakorlatok, illetve az azokat megvalósító szereplők és szereplő hálózatok. A hivatkozott szerző szerint a rurális elit tevékenységét irányító magatartás és tudásformák megismerése a vidéki térségek fejlődési lehetőségeit és korlátait jelzi.

A fenti, rurális elitek körében végzett interjúk kutatás alapján egy későbbi tanulmányában Sárosi-Blága (2018c) a székellyöldi Felcsík Kistérségi Társulás rurális települései kapcsán vizsgálta a településközi együttműködés helyzetét, alakulását. A szerző a települések közötti interakciókat a fejlesztési folyamatok kulcsszereplőinek

és akciócsoportjainak – ebben az esetben a helyi önkormányzatokon belül működő szereplők – sajátosságai révén elemezte. Ez a megközelítés olyan tényezőket foglal magába, mint például az identitás, tudás, kapcsolatrendszer, diskurzus, tevékenységtípusok. Sárosi-Blága (2018c) a településközi együttműködésekkel kapcsolatos diskurzusokban a következő ideáltípusokat azonosította: a település érdekeit hangsúlyosan prioritásként kezelő, a tartózkodó, az érdekorientált, valamint a projektorientált ideáltípus. Következtetései között megfogalmazta, hogy a tanulmányban bemutatott ideáltípusok meghatározzák a térség külső és belső kapcsolatrendszerét, a települések együttműködési gyakorlatát és ilyen értelemben a fejlesztések irányát és eredményeit. Ugyanakkor fejlesztéspolitikai szempontból a térség fejlődési folyamatait serkentő és korlátozó tényezőkre hívják fel a figyelmet (Sárosi-Blága, 2018). A szerző által elemzett további résztémák a jelzett kutatáshoz kapcsolódóan: identitásszerkezet (Sárosi-Blága, 2019a), az identitás vidékfejlesztési szerepe (Sárosi-Blága, 2019b).

A KAM Intézet keretén belül szerveződő Domus kutatócsoport 2017-ben végzett egy kutatást, amely a a székhelyföldi rurális elitek esetében vizsgálta az intézményi szerepek és a személyes identitáskomponensek összefüggéseit a helyi fejlesztési gyakorlat és az ehhez kapcsolódó narratívák kontextusában. A program keretében helyi elitekkel készítettek interjúkat, valamint személyes megfigyelésen alapuló terepmunkát végeztek. A kutatás fókuszába a helyi fejlesztési folyamatokban kulcsszerepet játszó helyi leaderek tényleges „mozgástere”, az intézményes és személyi komponensek sajátos keveredései módja, ennek a komplex szerepnek a lokális kontextusba való beágyazottsága került (KAM, 2017). A kutatás zárótanulmányát kisebb módosításokkal közzét publikáció (Bíró et al., 2019) négy témakörben mutatja be az interjúk feldolgozása és a terepmunka során nyert szakmai eredményeinket:

- a fejlesztési témák narratívái
- a fejlesztési programokhoz kapcsolódó munkavégzés narratívái
- a saját vezetői pozícióra vonatkozó állítások
- a helyi társadalomhoz való viszonyulás narratívái

A tanulmány a helyi fejlesztés problémakörét illetően új témakörre hívta fel a figyelmet. Ez nem más mint a helyi elitek szerepének alakulása. Pontosabban a térségi

fejlesztéspolitikai tervezés új dimenziója, a leader szerepek menedzsmentje (Bíró et al., 2019).

A KAM Intézetének keretén belül Domus kutatócsoport 2023-ban megvalósuló kutatása hasonló módszerekkel, elitekkel készült interjúk alapján vizsgálja azoknak a székelyföldi településeknek a helyzetét, amelyek nem rendelkeznek saját adminisztratív jogkörrel. A kutatás fókuszában az áll, hogy a fokozatos periferezálódási folyamatban a szóbanforgó települések milyen módon, milyen mértékben működnek még helyi közösségként (közösségi tudás, lokális identitás, formális és informális helyi szervezeti keretek, kezdeményezések és események, a település befele és kifelé irányuló megjelenítési módozatai).

Konklúzió

A székelyföldi rurális elitek vidékkutatási megközelítésben való elemzéséhez kapcsolódó szakirodalmak áttekintésével a tanulmány egy összefoglaló áttekintést nyújt azokról a közös témákról, és kutatási eredményekről, amelyek rálátást biztosítanak a székelyföldi elitek sajátos társadalmi szerepére.

A tanulmány alapján, a feldolgozott szövegtörzset kapcsán az alábbiakat tartom fontosnak kiemelni:

- A székelyföldi elitek jövőképét vizsgáló Foresight kutatás és a kapcsolódó publikációk egy fejlesztéspolitikai szempontból új, társadalmi részvételen alapuló szemlélet és gyakorlat alkalmazására hívták fel a figyelmet, ami egy első és sikeres kísérlet volt a szakemberek, elitek bevonásával az együttműködés, a társadalmi részvétel, a társadalmi tőke szerveződés, a széles kapcsolatháló kialakítására a térség fejlődése és fejlesztése érdekében.
- A pedagógusokat és az iskolavezetőket mint sajátos, az oktatási-nevelési folyamat mellett a helyi közösségfejlesztésben és az iskolafejlesztésben fontos vidéki elitcsoportként tárgyaló publikációk, és ennek a szereplőcsoportnak a véleményeit ismertető interjúkötetek a célcsoportban rejlő fejlesztéspolitikai lehetőségekre hívják fel a figyelmet. Ugyanakkor átfogó képet nyújtanak egy-egy konkrét időszak sajátosságairól, vagy bizonyos részterületeken a változásokhoz és a fejlődési korlátokhoz való viszonyulásmódokról.

- A különböző székelyföldi intézményeket vezető elitekhez kapcsolódó publikációk és interjúkötetek a munkahelyi szerep és az intézményi funkció által megkövetelt szerepkörökön túlmutató feladatvállalások társadalmi szerepére és endogén erőforrásként való hasznosítására hívják fel a figyelmet, ami a kutatási eredmények alapján igazolt fontossága ellenére a székelyföldi térség fejlesztéspolitikai gyakorlatában egyelőre nincs fókuszban.
- A rurális elitek településfejlesztésben betöltött szerepét elemző publikációk a tudáshasználatot és a fejlesztésekhez való viszonyulásmódokat a településközi együttműködések és a megvalósult projekteket meghatározó tényezőkként vizsgálják és igazolják.

Az áttekintett elemzések alapján megállapítható, hogy kivétel nélkül mindenik a vidékfejlesztési paradigmaváltás egyik fontos szereplőcsoportjaként tekint a vidéki elitekre. Ebben a megközelítésben a vidéki elitek gondolkodásmódja és attitűdje több szinten összekapcsolódik a vidékfejlesztéssel: például fejlesztési irányok és eredmények, változásra való nyitottság, innovációs elképzelések, lokális identitás, közösségfejlesztés, iskolafejlesztés, társadalmi részvétel.

A tanulmány tárgyát képező elemzések ebben a megközelítésben igyekeznek megragadni a vidéki elitek bizonyos csoportjait és sajátosságait. Az intézményi kötelezettségek és a személyes identitás kombinációja bonyolult és változékony szerepet eredményez. Ennek következtében a személyes gondolatok és történetek fontos szerepet játszanak mind a szerep kialakításában és működtetésében, mind annak értelmezésében és elfogadásában.

Ennek megfelelően a saját szerepre vonatkozó narratívák elemzése új és hasznos lehetőségeket nyújt arra, hogy betekintsünk a helyi fejlesztési folyamatok belső dinamikájába és világába. Ez azért fontos, mert a helyi fejlesztést gyakran csak a külső tényezőkkel hozzák összefüggésbe: a sikertelenséget hiányzó külső erőforrásokkal magyarázzák, míg a sikerhez külső források jelenléte kapcsolódik. Ez a megközelítés azonban szűkíti a helyi vezetők értékelését az ügyintézés képességére, miközben elrejtí a helyi hatalom valós mértékét és jellegét, valamint az egyéni attitűdök támogató vagy korlátozó hatását. Ez a szemlélet elfedi a helyi elitek tényleges társadalmi szerepét, és

nem teszi láthatóvá azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák és formálják a helyi elit fejlesztéspolitikai szerepét.

Szakirodalom

1. Bárdi N. - Gidó A. - Novák Cs. Z. (szerk.) (2014): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989-1990)*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
2. Berg, Bibi van den. (2008): Self, Script, and Situation: Identity in a World of ITCs. In: Fischer-Hübner S., Duquenoy P., Zuccato A., Martucci L. (eds.), *The Future of Identity in the Information Society*. Boston: Springer. 63–76
https://doi.org/10.1007/978-0-387-79026-8_5
3. Biró A. Z. – Bodó J. – Gagy J. – Oláh S. – Túros E. (1994): Gazdasági elit a Székelyföldön – 1993 (helyzetelemző tanulmány) *Antropológiai Műhely* 1994/2.(5.) p. 7-40.
4. Biró A. Z. – Bodó J. – Gagy J. – Oláh S. – Túros, E. (1993): Economic Elite in the Szeklerland 1993. In: *Szeklerland in Transition. Essays in Cultural Anthropology* (ed. Zoltán A. Biró, József D. Lőrincz). Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1999. p. 129-146.
5. Biró A. Z. – Bodó J. (1995): “Hungarian Media Elite in Romania: On Social Context of Recruiting Practices”, in *The Global Network – Le reseau global*, May, pp. 29–32
6. Biró A. Z. (1997): A társadalom védelme és/vagy építése. Elemzés a romániai magyar elit „termelődéséről” és szerepéről. *Antropológiai Műhely* 1997/3-4 (11.) 5-38 o.
7. Biró A. Z. (szerk.) (2007): *Székelyföldi elitek jövőképe*. Alutus Kiadó, Csíkszereda.
8. Biró A. Z. (szerk.) (2008): *Székelyföldi jövőképek – térségi fejlesztéspolitika*. Editura Alutus Kiadó, Csíkszereda.

9. Biró A. Z. – Tiboldi I. (szerk.) (2012): *Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1.* Státus Kiadó, Csíkszereda.
10. Biró A. Z. – Bodó J. - Burus-Siklódi B. (szerk.) (2015): *Szakképzés, együttműködés, társadalmi modernizáció. A romániai magyar szakképzés helyzetképe és fejlesztési lehetőségei.* Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége. Alutus Kiadó.
11. Biró A. Z., Tamás L. (szerk.) (2021): *Közösségi vagyon – közösségi szerep. Székelyföldi erdőgazdálkodás – szempontok, tények, lehetőségek.* Státus Kiadó, Csíkszereda.
12. Biró A. Z., Sárosi-Blága Á., Székely K. K., Silló Á. (2019): Helyi elitek szerepe a helyi fejlesztésben. In: Bodó Julianna (szerk.): *Vidék és társadalom. Domus csoportos kutatási programok.* Madéfava, Státus Kiadó, 167-192.
13. Biró A. Z., Sárosi-Blága Á., Szász M. M., Kovács O., Kovács J. T. (2021): A tanító szerep változásai rurális környezetben, *Pro Scientia Ruralis*, 2021. 2., 105-154.
14. Biró A. Z., Sárosi-Blága Á., Szász M. M. (2020): Pedagógus én-kép, társadalmi szerep, innováció Elemzés a székelyföldi térségre vonatkoztatva. *Pro Scientia Ruralis*, 2020.1-4. 195-220.
http://psr.pahru.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=234&Itemid=870&lang=hu
15. Biró A. Z., Sárosi-Blága Á. (2021): Scripts in Rural Élites' Attitude as Narrative Barriers in the Hungarian–Roma Interethnic Relations in Szeklerland (Romania). *Acta Universitatis Sapientiae, Social Analyses*, 11 (2021) 116–131 <https://doi.org/10.2478/ausso-2021-0007>
16. Bottoni, S. (2008): *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960).* Csíkszereda/Miercurea Ciuc, Pro-Print, 2008, 448 p.
17. Bottoni, S. (2018): *Stalin's legacy in Romania. The Hungarian Autonomous Region, 1952-1960.* Lahnam: Lexington Books/The Harvard Cold War Studies Book Series. 422 p.

18. D. Lőrincz J. (2004): *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
19. Demeter Cs. (2014): *Rurbanizáció. Területfejlesztési és modernizációs politika Székelyföld elmaradott régióiban. 1968–1989*. Státus Kiadó, Csíkszereda.
20. Demeter Cs. (2016): *Kultúrkombinát: Szocialista ünnepélyek és fesztiválok Hargita megyében (1968–1989)* Csíkszereda, Románia: Státus Könyvkiadó.
21. Gagy J. (1997): Az új elit Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. in: *Társadalmi Szemle* 1997/4.
22. Gergely O. (2007): Innovációs vízió a térségi elitek körében. In Biró A. Zoltán (szerk.) *Székelyföldi elitek jövőképe*. Editura Alutus, Miercurea Ciuc. 179-192.
23. Goffman, E. (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. New-York. Doubleday.
24. Gray, I. – Sinclair, P. (2005): Local Leaders in Global Setting: Dependency and Resistance in Regional New South Wales and Newfoundland. In: *Sociologia Ruralis* Vol. 45. Number 1-2. 37-52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2005.00289.x>Digital Object Identifier (DOI)
25. Kiss A. (2008): Önállósági modellek. In Biró A. Zoltán (szerk.) *Székelyföldi jövőképek – térségi fejlesztéspolitika*, Alutus, Miercurea Ciuc. 149-158.
26. Oláh S. (1996): Elitrekrutáció a szocializmusban. A falusi adminisztratív elit. *Társadalmi Szemle* 1-2. 94-110.
27. Oláh S. (1997): Egy "előrenéző" ember. *Magyar Szemle* 1-2. 94-110.
28. Péter Zs. (2012): Kutatási beszámoló: Adatfelvétel az agrárképzésről, agrárszakemberek körében. In Biró A. Zoltán – Tiboldi István szerk. *Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 22-34.

29. Túros E. (1995): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
30. Túros E. (szerk.) (2005):: *Igény a tanulásra?*. TÉRSÉG Könyvek. KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
31. Sárosi-Blága Á. (2018): A vezetés mint fejlesztési lehetőség és eszköz vidéki iskolákban. *Pro Scientia Ruralis*, Vol. 1. 43-51.
32. Sárosi-Blága Á. (2022): Iskolavezetők és vidéki elitszerepek. *Acta Medicinae et Sociologica* (2022)Vol. 13. No. 35. (54-70)
DOI:[10.19055/ams.2022.11/29/3](https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/3)
33. Sárosi-Blága Á. (2021): Közbirtokosságok helyi támogatási gyakorlata. In Biró A. Zoltán, Tamás László (szerk.) *Közösségi vagyon – közösségi szerep. Székelyföldi erdőgazdálkodás – szempontok, tények, lehetőségek*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 89-98.
34. Sárosi-Blága Á. (2016): Rurális elitek fejlesztésekhez való viszonyulása egy székelyföldi térségben, *Pro Scientia Ruralis* 2016. 4., 171-179.
35. Sárosi-Blága Á. (2018b): Együtt,vagy külön? A településközi együttműködésekrol szóló diskurzusok elemzése egy kistérség példáján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle: A szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata*, 2, 61-74.
36. Sárosi-Blága Á. (2019a): A rurális elit téralapú identitás szerkezetének elemzése egy székelyföldi térségben. *Metszetek - Társadalomtudományi Folyóirat*, 2, 32-49.
37. Sárosi-Blága Á. (2019b): A rurális elit identitásának vidékfejlesztési szerepe. In: Jakab, Albert Zsolt; Vajda, András (szerk.)*Változó ruralitások: A vidékiség mai formái*. Kolozsvár, Románia: Kriza János Néprajzi Társaság, 167-173.

Abstract

The study reviews the results of elite research related to Szeklerland, based on professional publications from the post-1989 period. The analysis presents research that examined the role of the local elite through the lens of development policy and rural studies. Special attention is paid to the intertwining of institutional positions and individual commitment, as well as the impact of the new rural development paradigm on the transformation of rural elites' roles. The study points out that in Szeklerland, local elites connect local society, global challenges, and external development forces in an intersectional position.

Keywords: Szeklerland, elite research, rural elite, rural development, development policy